

LBRIS

We know
books

Maciej Bielawski

Părintele Dumitru Stăniloae
— o viziune filocalică
despre lume

Ediția a II-a

Traducere de
diac. Ioan I. Ică jr

DEISIS
Sibiu · 2025

VERDERY, K., *National Ideology under Socialism. Identity and Cultural Politics in Ceaușescu's Romania*, Berkeley, 1991.

VERONA, S., *Military Occupation and Diplomacy. Soviet Troops in Romania, 1944-1958*, Londra, 1992.

VRACAN, S., „La religione, le chiese e la guerra post-jugoslava”, *Concilium* 31 (1995), pp. 91-102.

VRIES, W. DE, *Ortodossia e cattolicesimo*, Brescia, 1983.

WAGNER, R., *Il caso rumeno*, Roma, 1991.

WARE, K., „Dieu caché et révélé. La voie apophatique et la distinction essence-énergie”, *Messenger de l'Exarchat du Patriarcat russe en Europe occidentale* 23 (1975), pp. 45-59.

Id., „The Debate about Palamism”, *Eastern Churches Review* 9 (1977), pp. 45-63.

Id., „Foreword”, în D. Stăniloae, *The Experience of God*, Brooklyn, 1994, pp. IX-XXVII.

WINDEN, J.C.M. VAN, „«In the beginning». Some observations on the patristic Interpretations of Genesis 1, 1”, *Vigiliae Christianae* 17 (1963), pp. 105-121.

YANNARAS, CH., „The Distinction between Essence and Energies and its Importance for Theology”, *St. Vladimir's Theological Quarterly* 19 (1975), pp. 232-245.

Id., *Orthodoxia kai Dysē stē Neōterē Hellada*, Atena, 1992.

Id., *La fede dell'esperienza ecclesiale. Introduzione alla teologia ortodossa*, Brescia, 1993.

ZIZIOULAS, J., *Being as Communion. Studies in Personhood and the Church*, New York, 1985.

Id., *Il creato come Eucaristia. Approccio teologico al problema dell'ecologia*, Bose, 1994.

Cuprins

INTRODUCERE	5
<i>Status quaestionis</i>	5
Titlul: Dumitru Stăniloae	10
Lumea	11
Viziunea filocalică	12
Structura și izvoarele lucrării	13
I. VIAȚA ȘI OPERA PĂRINTELUI DUMITRU STĂNILOAE . . .	15
România	15
Tineretea părintelui Stăniloae (1903-1927)	17
1927-1929, sub influența greacă	20
München, 1928, și teologia dialectică protestantă . .	28
Evenimente, studii și scrieri între 1929 și 1938	30
Al Doilea Război Mondial și primele cărți importante despre Lucian Blaga, Grigorie Palama și Iisus Hristos (1939-1945)	34
Activitatea părintelui Dumitru Stăniloae în contextul evenimentelor istorice din România în anii 1939-1945	41
Viața și activitatea teologică ale părintelui Dumitru Stăniloae în România comunistă între anii 1944 și 1958 .	45
Anii de închisoare (1958-1963)	53
Următorii 30 de ani — părintele Stăniloae între anii 1963 și 1993	55
Concluzie și reflecții finale	64

II. CÂTEVA CONSIDERAȚII PRIVITOARE LA INSPIRAȚIILE ȘI METODELE TEOLOGIEI PĂRINTELUI STĂNILOAE	67
1. Ortodoxia	68
Teologia neo-ortodoxă	68
Observații despre teologia neo-ortodoxă a lumii . . .	72
2. România	78
România în căutarea României	79
România în scrierile părintelui Dumitru Stăniloae . .	82
3. Teologia în umbra comunismului	91
Biserică și stat	93
Cenzura	95
Ideologia materialistă	102
4. Biblia	105
5. Părinții și <i>Filocalia</i>	113
6. Limba	121
III. LUMEA ÎN LUMINA LUI DUMNEZEU	131
1. Creația lumii	132
Câteva observații introductive	132
Cinci argumente împotriva monismului materialist .	134
Primele cuvinte ale Bibliei — „întru început” (Fc 1, 1)	140
2. Motivul și scopul creației	146
În interiorul unei sinteze cuprinzătoare	147
Câteva particularități ale acestei viziuni sintetice . .	151
Spre nădejde	153
3. Transcendența lui Dumnezeu și relația Sa cu lumea	156
În interiorul modelului palamit	156
Lumea învăluită de razele dumnezeiești	162
Palamism și analogie	167
4. Mișcarea lui Dumnezeu spre creație	171
O creație minunată	171
Chenoza ipostasului divin	174
Chenoza iubirii	179

IV. STRUCTURI ALE LUMII	187
1. Finitudinea	187
Finitudinea întregului creat	188
Creația întinsă între finitudine și infinit	190
Finitudinea imprimată de infinitatea lui Hristos . . .	192
2. Raționalitatea	194
Raționalitatea înrădăcinată în Dumnezeu și comunicată omului	194
Raționalitatea lumii în perspectiva umană	199
Apopatismul creației sau raționalitatea tainică	202
3. Unitatea	207
Complexitatea realității	208
Dumnezeu ca izvor al realității lumii	210
Unitatea lumii (între Dumnezeu și om) în Hristos . .	213
4. Mișcarea în timp	219
Timpul înrădăcinat în eternitatea lui Dumnezeu . . .	220
Eternitatea lui Dumnezeu	222
Creația în mișcare în timp spre Creatorul ei	228
Dumnezeu care așteaptă (timpul lui Dumnezeu) . . .	233
5. Spațiul	238
Spațiul văzut în lumina lui Dumnezeu	238
Spațiul în relația interpersonală	240
Dimensiunea teologică a spațiului	244
V. LUMEA ȘI OMUL ÎN DUMNEZEU	251
1. Sobornicitatea — o doxologie integrală	252
2. Aspecte antropocentrice ale creației	258
Lumea a fost creată pentru om	258
Omul ca micro- și macrocosm	260
Creația unificată în om prin Hristos	267
3. Lumea ca loc al dialogului	270
Dialogul lui Dumnezeu cu omul prin și în lume	271
Dialogul omului cu Dumnezeu prin, în și cu lumea . .	274
Lumea ca loc al dialogului între oameni	281

4. Spre dimensiunea finală	287
Personalizarea	288
Transparența	290
Spiritualizarea	296
Transfigurarea	301
 CONCLUZIE	 305
 Bibliografie	 313

Editura și Librăria DEISIS
str. Timotei Popovici, nr. 21, 550164 Sibiu
tel. 0269 214272, 0723 066372
edituradeisis.ro

Difuzare: SC SUPERGRAPH PREST COM SRL
str. Ion Minulescu, nr. 36
031216 București, sector 3
tel. 021 3206119, 0728 303566
e-mail: contact@supergraph.ro

Tiparul executat la ARTPRINT SA
e-mail: office@artprint.ro

Aproape ca o consecință naturală a vieții și bibliografiei părintelui Stăniloae vine partea a doua, care elaborează mai departe și discută aspecte specifice care au influențat modul său de „a face” teologie. O înțelegere a acestor factori este esențială pentru a pătrunde în gândirea sa dincolo de „sloganuri” superficiale. De aceea, această secțiune e dedicată teologiei neo-ortodoxă, României și totalitarismului comunist. Această reflecție e completată de câteva considerații privitoare la folosirea Bibliei, a Tradiției și a limbii de către părintele Stăniloae. Toate aceste puncte împreună pot fi considerate drept factori importanți care au contribuit la inspirația generală și metoda teologică a părintelui Dumitru.

Aceste prime două părți oferă o introducere și o pregătire pentru studiul conceptelor părintelui Stăniloae, sau, precum spuneam, a viziunii sale despre lume. Scopul lor este de a atinge un fel de sinteză sau înțelegere panoramică ca fundal pentru studierea teologiei părintelui Stăniloae; de aceea, sunt folosite multe surse și o metodă mai degrabă înrudită, istorică. Părțile următoare și finale (a treia, a patra și a cincea) sunt de natură mai analitică, prezentând anumite concepte ale părintelui Stăniloae asociate cu tema lumii. Studiul se rotește în jurul textelor părintelui Dumitru prezentate și analizate. Textele sunt luate în majoritate, deși nu în exclusivitate, din *Dogmatica* sa. Desigur, analizele textelor sale sunt însoțite de alte studii complementare, atunci când este necesar, și care pot clarifica uneori anumite concepte ale acestui teolog ortodox.

I. Viața și opera părintelui Dumitru Stăniloae

România

Părintele Dumitru Stăniloae s-a născut și și-a petrecut întreaga viață în România. Din multe puncte de vedere, această țară e una din cele mai interesante din Europa. Cultura, istoria, etnografia și limba românească s-au modelat la răscrucea dintre Răsăritul și Occidentul european, dintre nord și sud.¹ Teritoriul României a fost locul de întâlnire pentru cultura străveche a Daciei, parte a civilizației romane, și credința creștină aflată ea însăși atât sub influența Romei, cât și a Bizanțului.² Cu toate acestea însă, în general se poate spune că începând cu Evul Mediu țara a fost influențată în modul cel mai direct de creștinismul răsăritean cu centrul la Constantinopol.³ Începând din se-

¹ Cf. N. Iorga, *Histoire des Roumains et de leur civilisation*, Paris, 1922; M. Eliade, *Les Roumains: précis historique*, Madrid, 1943; C. Alzati, *Terra romana tra Oriente e Occidente*, Milano, 1981; V. Georgescu, *The Romanians. A History*, New York, 1991.

² Cf. D.J. Deletant, „Some Aspects of the Byzantine Tradition in the Rumanian Principalities”, *The Slavonic and East European Review* 59 (1981), pp. 1-14; D. Dvoichenko-Markov, „The Vlachs: The Latin Speaking Population of Eastern Europe”, *Byzantion* 55 (1984), pp. 508-526.

³ Cf. R. Teodorescu, *Bizanț, Balcani, Occident la începuturile culturii medievale românești (secolele X-XV)*, București, 1974.

colul XIV, s-a configurat identitatea politică a celor două principate românești ale Valahiei (sud) și Moldovei (nord-est), existând o foarte strânsă legătură între identitatea națională românească și credința creștin ortodoxă.⁴

În secolele următoare țara a trebuit să facă față aceluiași probleme care au confruntat aproape toate popoarele din Balcani, cea mai dificilă dintre ele fiind probabil dominația otomană.⁵ Adevărata politică independentă și existență istorică a României au început în secolul XIX, în 1859, când cele două principate ale Valahiei și Moldovei s-au unit. Apoi, în mai 1877, congresul de la Berlin a acceptat suveranitatea și independența politică a României. Această evoluție națională, culturală și politică a fost precedată și însoțită de una bisericească. În 1885, Patriarhia din Constantinopol a recunoscut Biserica Ortodoxă Română ca autocefală.⁶ De aceea, se poate spune că de fapt cultura românească (știința, istoria, filologia, poezia, literatura și teologia) a început să se dezvolte în mod real în a doua jumătate a secolului XIX și a continuat să o facă până la Primul Război Mondial. Exemple ale acestei culturi ajunse la maturitate pot fi văzute în operele multor intelectuali români, cum ar fi de pildă B. Hașdeu, editorul vechilor texte românești și al unui dicționar etimologic, precum și în diferitele studii filologice cu privire la originile limbii românești. Reprezentative sunt de asemenea poezia lui Mihai Eminescu și impresionanta operă istorică a lui Nicolae Iorga etc.⁷

⁴ Cf. R.G. Roberson, *The Eastern Christian Churches. A Brief Survey*, Roma, 1995⁵, p. 64.

⁵ Cf. H. Inalçik, *The Ottoman Empire. The Classical Age 1300–1600*, Londra, 1973; I. Czemańska, *Moldavia i Wołoszczyzna wobec Polski, Węgier i Turcji w XIV i XV wieku*, Poznań, 1996.

⁶ Cf. T. Valdman, „Il 50 di Patriarcato e il 90 di Autocefalia festeggiati nella chiesa ortodossa romena”, *Oriente Cristiano* 16 (1976), pp. 5–20.

⁷ Cf. J. Demel, *Historia Rumunii*, Varșovia, 1986², pp. 359–368.

Tineretea părintelui Stăniloae (1903–1927)

În această cultură aflată în plină creștere s-a născut în 16 noiembrie 1903 părintele Dumitru Stăniloae, ultimul dintre cei cinci copii ai lui Irimie și Reveca.⁸ Evenimentul a avut loc în micul sat Vlădeni, de lângă Brașov. Vlădeniul e situat în Transilvania, aflată în acel timp încă sub dominația Ungariei. Pe teritoriul Transilvaniei se intersectau numeroase curente culturale, confesionale și naționale. Aici trăiesc alături români, maghiari, sași, ucraineni și țigani, o situație ce continuă până în zilele noastre.⁹ Acestui pluralism național i se adăuga unul confesional: Biserica Ortodoxă era însoțită de Biserica Romano-Catolică, de Biserica Greco-Catolică (Unită), și de Bisericile protestante și calviniste — pentru a le menționa doar pe cele principale.

Biserica Ortodoxă Românească din Transilvania, în care a fost botezat și educat părintele Dumitru Stăniloae, trecea pe atunci printr-o situație relativ dificilă. Numărul școlilor românești era limitat de guvernul maghiar, 70% din populație rămânând astfel analfabetă. Nu existau universități românești în Transilvania, și numai foarte puțini români avea acces la educație.¹⁰ Însă dezvoltarea generală a culturii

⁸ Informațiile despre biografia părintelui Stăniloae sunt în surse diferite; cf. M.-A. Costa de Beauregard [D. Stăniloae], *Ose comprendre que Je t'aime*, Paris, 1983, pp. 11–33; O. Clément, „Prefazione”, în D. Stăniloae, *Il genio dell'Ortodossia*, Milano, 1986, pp. 11–21; D. Neeser, „Elementi bibliografici”, în D. Stăniloae, *Dio è amore. Indagine storica-teologica nella prospettiva ortodossa*, Roma, 1986, pp. 9–16; M. Păcurariu, „Preotul profesor și academician Dumitru Stăniloae. Câteva coordonate biografice”, în Facultatea de Teologie Ortodoxă „Andrei Țaguna” din Sibiu: diac. Ioan I. Ică jr (ed.), *Persoană și comuniune. Prinos de cinstire Preotului Profesor Academician Dumitru Stăniloae la împlinirea vârstei de 90 de ani*, Sibiu, 1993, pp. 1–15.

⁹ Cf. *Histoire de la Transsylvanie*, Budapesta, 1992.

¹⁰ Cf. J. Demel, *Historia Rumunii*, Varșovia, 1986², pp. 359–361; K. Hitchins, *Orthodoxy and Nationality. Andrei Țaguna and the Rumanians of Transylvania, 1846–1873*, Cambridge, Mass., 1977; *id.*, „Religion and Rumanian National Consciousness in Eighteenth-Century Transylvania”, *The Slavonic and East European Review* 57 (1979), pp. 214–239.

românești din acea epocă avea un impact puternic asupra românilor ce trăiau în Transilvania.¹¹ Era inevitabil ca tânărul Dumitru să fie afectat de toate aceste curente culturale, mai întâi ca elev al unei școli confesionale ortodoxe, iar mai târziu la Liceul „Andrei Șaguna” din Brașov. La acesta din urmă a învățat atât germana, cât și franceza.

În 1918, după Primul Război Mondial, Transilvania s-a unit cu România. Totuși nu existau încă școli teologice superioare în acea parte a țării. Astfel, Dumitru Stăniloae, dorind să se facă preot, s-a mutat în Bucovina, în nord-estul țării. Aici, în 1922, a intrat la Facultatea de Teologie din Cernăuți (astăzi Cernivți în Ucraina). Aparent nemulțumit de cursurile predate și de teologie, a abandonat facultatea de teologie timp de doi ani (1923–1924) pentru a-și continua studiile la Facultatea de Litere din București. Sub influența mitropolitului Nicolae Bălan¹², care deschisese Academia Teologică din Sibiu, și-a reluat și încheiat studiile teologice în 1927. Ca licențiat, tânărul Dumitru a scris, sub conducerea profesorului Vasile Loichiță, o teză despre „Botezul copiilor”. Cu aceasta, și-a încheiat formarea teologică primară în România și a început să scrie primele articole. Să privim acum un moment mediul teologic în care s-a format tânărul Dumitru.

Așa cum am menționat anterior, abia la sfârșitul secolului XIX au fost create primele facultăți teologice ortodoxe în România.¹³ Astfel, pentru prima dată teologia a intrat în

¹¹ Despre dezvoltarea foarte complicată și situația românilor și a Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania în secolele XIX–XX, cf. K. Hitchins, „Andrieu Șaguna and the Restoration of the Rumanian Orthodox Metropolis in Transylvania, 1846–1868”, *Balkan Studies* 6 (1965), pp. 1–20.

¹² D. Stăniloae i-a dedicat mai târziu unele articole lui Nicolae Bălan; de ex., cf. D. Stăniloae, „Fost-a om trimis de Dumnezeu?”, *Telegraful român*, nr. 13–14 (1982), pp. 1–2.

¹³ Referitor la istoria teologiei românești, cf. *De la théologie orthodoxe roumaine des origines à nos jours*, București, 1974; G. Maloney, *A History of*

mediul universitar și a devenit academică. Când Dumitru și-a început formația teologică, acest nou mod al teologiei academice se afla la începuturile lui. Această perioadă a teologiei în Bisericile Ortodoxe poate fi numită scolastică, raționalistă și de manual. Dar manualele și programele academice ale facultăților teologice din România acelei epoci nu relevă nimic excepțional sau interesant. În primii 30 de ani ai secolului XX, studiile biblice din facultățile teologice erau analoge cu cele făcute în Europa Occidentală. Manualele conțin informații despre istoria, cronologia și arheologia biblică. Existau unii profesori însă care erau deosebit de dotați și interesați în limbile biblice și care au produs astfel noi traduceri, introduceri și comentarii academice.¹⁴ În unele medii, numele lui Adolf von Harnack era bine cunoscut și operele sale erau studiate. Istoria Bisericii era și ea una de manual. Pe vremea studiilor teologice ale părintelui Stăniloae exista de asemenea un curent dominant de interesul pentru studiul trecutului românesc. Patrologia era introdusă și ea în programele academice cu câteva traduceri românești, dar era încă doar „decorativ” patristică și oferea o cunoaștere „antologică” a Părinților, similară modei europene din aceeași perioadă.¹⁵ De asemenea, teologia sistematică, cea morală și liturgică erau extrem de scolastice și raționaliste. Probabil că însuși spiritul acestei teologii l-a dezamăgit pe tânărul Stăniloae conducându-l la abandonarea teologiei pentru studiul literaturii la București, vreme de aproape doi ani.

Încercând să rezumăm această perioadă din viața părintelui Stăniloae, putem spune că n-a fost una din epocile cele mai importante. Teologia românească accesibilă atunci

Orthodox Theology since 1453, Belmont, 1976, pp. 271–298; M. Păcurariu, *Dicționarul teologilor români*, București, 1996.

¹⁴ Cf. *De la théologie orthodoxe roumaine des origines à nos jours*, op. cit., pp. 69–71.

¹⁵ Cf. *ibid.*, p. 85.

nu era nici originală, nici dezvoltată. Mult prea raționalistă și academică, era lipsită de dimensiunea spirituală și mistică. Teologia ca programă formală și academică în Biserica Ortodoxă Română se afla la începuturi, ca și părintele Dumitru Stăniloae, aflat pe atunci în vârstă de 20–25 de ani. Avea nevoie de timp ca să se maturizeze, să se distanțeze și să-și descopere propria vocație și abordare teologică. Toate acestea au venit odată cu timpul și experiența, după cum vom vedea.

Pentru a confirma aceste intuiții, e de ajuns să aruncăm o privire la bibliografia sa din acea perioadă.¹⁶ În 1926, el publică primul său articol în care discută problema muncii și proprietății în Noul Testament.¹⁷ A fost probabil un articol scris ca exercițiu școlar. Trei ani mai târziu, în 1929, a apărut un al doilea articol — despre Sinodul de la Niceea și reacția sa antiiudaică.¹⁸ Era de asemenea rodul studiilor sale academice. Din această informație bibliografică, putem vedea că formarea sa teologică în acești ani timpurii era extrem de elementară și că interesele sale nu se concretizaseră încă.

1927–1929, sub influența greacă

O schimbare semnificativă a avut loc între anii 1927 și 1929, când Dumitru Stăniloae a fost trimis la studii în Grecia, la Facultatea de Teologie din Atena. De fapt, acesta este primul eveniment concret care poate fi verificat științific și care a avut un impact semnificativ asupra formării sale teologice.

¹⁶ Pentru cea mai completă bibliografie a lucrărilor părintelui Stăniloae, studii despre viața și teologia sa dinaintea de 1993, cf. Gh. Anghelescu, „Părintele prof. acad. Dumitru Stăniloae. Bibliografie sistematică”, în *Persoană și comuniune...*, pp. 16–67.

¹⁷ Cf. D. Stăniloae, „Munca și proprietatea în Testamentul Nou”, *Revista teologică* 16 (1926), pp. 230–240.

¹⁸ Cf. *id.*, „Sinodul de la Niceea împotriva Postiudaștilor”, *Revista teologică* 19 (1929), pp. 163–167.

Grecia era o țară ce dobândise independența de sub ocupația otomană în urmă cu aproape un secol (1832). În această țară, Biserica se dezvolta într-un mod nou. În 1833, Biserica Ortodoxă Greacă și-a declarat autocefalia și independența față de Constantinopol, care era considerat încă teritoriu otoman. Constantinopol a recunoscut statutul autocefal al Bisericii Ortodoxe Grecești în 1850. Mișcarea națională și bisericească de independență și libertate a fost însoțită și de o revoluție academică similară. De fapt, se poate spune că baza teologiei moderne sau neogrecești a fost pusă în secolul XIX. Această teologie e un capitol distinct al întregii reflecții creștine moderne.¹⁹ Din cauza rolului important al Constantinopolului în Bisericile Ortodoxe și, prin urmare, a poziției speciale a Greciei, această teologie modernă sau neogreacă a fost și va fi o voce importantă în Răsăritul creștin. Cu alte cuvinte, orice se întâmplă în teologia greacă are un impact consecvent asupra ansamblului mișcării teologice din întreaga teologie ortodoxă. În acest mediu, Dumitru Stăniloae s-a întâlnit în 1927 cu Facultatea din Atena.

Facultatea de Teologie Ortodoxă din Atena a fost creată în 1837.²⁰ Era pentru prima dată că teologia ortodoxă devenea „academică”, fiind introdusă în universități și supusă disciplinei și exigențelor academice. Teologia protestantă germană și statutul independent al școlilor sale teologice au jucat un rol special în acest proces, mai cu seamă la Atena. În ciuda dezvoltării sale în mediul teologiei protestante a secolului XIX, teologia greacă a menținut conceptul tradițional de teologie. Nu a luat-o în direcția liberală a interpretării dogmelor creștine, direcție atât de caracteristică pentru moda teologică occidentală a acelei epoci. E bine să fim conștienți de această situație, pentru că în

¹⁹ Cf. Y. Spiteris, *La teologia ortodossa neo-greca*, Bologna, 1992.

²⁰ Cf. *ibid.*, pp. 89–122.

mod similar, aceeași luptă între teologia occidentală și cea tradițională va avea loc în România, în timpul părintelui Dumitru Stăniloae.

Dumitru Stăniloae s-a dus la Atena să studieze teologia, știind că îl aștepta deja numirea de profesor de dogmatică la Academia teologică din Sibiu. De aceea, a fost probabil mai sensibil și mai deschis la teologia dogmatică predată la Atena. În acea epocă, la Facultatea de Teologie din Atena era profesor de teologie dogmatică și sistematică Christos Andrutsos (1867–1935), o figură faimoasă și importantă. Dumitru Stăniloae trebuie să fi participat la cursurile sale și să fi fost impresionat de dascălul său, fiindcă numai un an mai târziu (1930) a publicat traducerea românească a *Dogmaticii* lui Andrutsos²¹. Având în vedere că e vorba de o operă de dimensiuni considerabile (460 pagini), probabil că Dumitru a început traducerea pe când se afla încă la Atena. Pentru a înțelege însă mai bine posibilele influențe, să privim mai îndeaproape persoana și învățătura teologică a lui Christos Andrutsos.²²

Când Dumitru Stăniloae a sosit la Atena, Andrutsos avea șazeci de ani. Era un profesor faimos, cu multă experiență, și cel mai înalt în rag membru al facultății. Studiind — așa cum era practica comună în teologia greacă a acelei epocii — în universitățile germane, el avea o formație preponderent filozofică și mai puțin teologică, era celebru pentru stilul său literar și pentru frumusețea limbii sale scrise. Caz rar, era de asemenea bine cunoscut în medii neteologice și nebisericești. Chiar dacă teologia sa e adeseori criticată astăzi de teologi greci cum ar fi I. Zizioulas și Ch. Yannaras,

²¹ Cf. H. Andrutsos, *Dogmatica Bisericii Ortodoxe răsăritene*, Sibiu, 1939.

²² Pentru mai multe informații despre Ch. Andrutsos, cf. Y. Spiteris, *Teologia neo-ortodoxă*, Bologna, 1992, pp. 136–159; P. Dumont, *La teologia greacă odiernă*, Palermo, 1968, pp. 50–54; F.S. Cucinotta, „Christos Andrutsos (1869–1935). Una teologia tra autenticità e libertà”, *Ho Theologos* 7 (1989), pp. 171–216.

este limpede că Andrutsos a fost personajul cel mai important în teologia greacă vreme de 50 sau 60 de ani!²³

Andrutsos a scris două cărți deosebit de importante pentru teologia ortodoxă. Cea dintâi, *Simbolica din punct de vedere ortodox*, era un fel de sinteză în care autorul descria diferențele esențiale dintre confesiunile creștine (ortodoxă, catolică și protestantă), subliniind în același timp adevărul ortodoxiei. Probabil aspectul cel mai notabil al acestei lucrări era natura ei extrem de polemică: o caracteristică rămasă tipică pentru teologia răsăriteană. Cea de a doua lucrare, *Dogmatica* deja menționată, era importantă din mai multe motive. Era o carte marcată de un limbaj și spirit filozofic, căutând să înțeleagă și să explice rațional credința creștină, tendință aflată deja în declin în teologia occidentală a epocii. Cu toate acestea, era un bun rezumat a ceea ce se întâmplase anterior în teologia ortodoxă greacă. Caracterizată de un limbaj și de expuneri pozitive și limpezi, era într-adevăr o sinteză riguroasă a teologiei ortodoxe. Autorul a realizat-o folosind terminologia și structura latină, scolastică, dar încorporând în ele spiritul răsăritean. Așa cum poate observa oricare din contemporanii noștri, din aceste opere lipsește ceea ce astăzi reprezintă înnoirea teologiei: climatul biblic și patristic, și dimensiunea istorică a mântuirii. Însă putem spune aceasta numai privind retrospectiv, din perspectiva teologică actuală.

Dogmatica lui Andrutsos are două părți fundamentale. În cea dintâi, autorul prezintă tot ceea ce poate fi considerat drept pregătire anterioară actului răscumpărător al lui Hristos. Astfel, găsim capitole despre natura lui Dumnezeu, unde autorul recunoaște că Acesta poate fi recunoscut numai prin credință (istoricul doctrinelor poate detecta aici limpede influența lui Kant!). Îndată după aceste capitole, Andrutsos scrie despre Treime, repetând în general învă-

²³ Cf. Y. Spiteris, *op. cit.*, pp. 136–159.